

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ АНТИКРИЗОВОГО МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Рубаха М.В., Малко С.О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті розкрито необхідність, актуальність та економічну сутність антикризового регулювання економіки. Проаналізовано сучасні проблеми і недоліки макроекономічного регулювання в Україні. У цьому контексті досліджено динаміку основних макроекономічних показників як головних індикаторів стійкості національної економіки. Зокрема, взаємозалежність економічного зростання та зміни частки інвестицій у ВВП, проаналізовано місце України у світовій економіці спираючись на обсяг ВВП, здійснено порівняльний аналіз кризи 2008-2009 рр. та 2013-2014 рр., виявлено вплив кризових процесів на інвестиційну привабливість економіки, досліджено динаміку інфляційних процесів. Охарактеризовано стратегію національної модернізації України до 2020, а також виділено основні шляхи реалізації антикризових заходів.

Ключові слова: антикризове регулювання, криза, економічне зростання, інвестиції, валовий внутрішній продукт, сальдо торговельного балансу.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що більшість країн відновила позитивну економічну динаміку після світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр., Україна в подальшому перебуває під впливом кризових процесів. Причиною збереження дефолтних ризиків і втрати державою позицій у світовій економіці є слабка економічна динаміка, тривала військова агресія, високий рівень боргового навантаження, низька інвестиційна привабливість, недовіра до системи державного управління, високий рівень корупції, негативні оцінки перспектив економіки України світовими рейтинговими агентствами тощо.

Впродовж останніх п'яти років національна економіка вже вдруге переживає кризовий шок, кожен з них має свої характерні особливості, які в, свою чергу, були сформовані своїми чинниками та складовими.

Актуальність дослідження полягає у необхідності обґрунтування антикризових інструментів і заходів з економічного відновлення, зокрема порівняння характеристик двох кризових періодів в Україні, а також виявлення їх причин і результатів, аналізу можливості стримування кризових шоків та відновлення стійкого економічного зростання у середньостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблеми сучасного антикризового макроекономічного регулювання в Україні висвітлено у працях багатьох вітчизняних вчених, зокрема до них належать: В. Базилевич, О. Дзюблук, О. Івашко, О. Кравченко, І. Лютий, К. Маркевич, О. Маковоз, А. Олешко, О. Онишко, К. Павлюк, О. Перепьолкіна, В. Юрчишин та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри велику теоретичну базу дослідження даного питання, антикризові заходи держави здебільшого лише декларуються в законодавчих актах, що призводить до їх незадіяності в реальних економічних процесах. Відсутність напрацювань ефективних напрямів створення сприятливих економічних умов для залучення інвестицій з метою покращення стану платіжного балансу, спричиняє валютні шоки та відсутність фінансування для модернізації і структурних перетворень економіки. Незважаючи на поступові прояви наближення кризи 2013-2014 рр. не були застосовані заходи превентивно та антикризового характеру, владою не було зроблено висновків і напрацювань після кризи 2008-2009 рр. За умов динамічності економічної ситуації в Україні та світі, не вирішеною залишається проблема створення комплексної системи антикризового макроекономічного регулю-

вання економіки, необхідно узагальнити теоретико-методичні аспекти розроблення антикризових заходів, актуалізувати теоретичні розробки, які б дали змогу забезпечити превентивність заходів антикризового регулювання.

Формулювання цілей статті. Дослідження особливостей здійснення антикризового регулювання в Україні та аналіз макроекономічних показників як головних індикаторів стійкості національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Необхідність подолання кризового стану економіки для відновлення стабільного її розвитку вимагає від влади країни цілої сукупності послідовних дій, що відображаються у антикризовому макроекономічному регулюванні.

Під антикризовим регулюванням економіки розуміють сукупність свідомих і цілеспрямованих дій держави (певною мірою і могутніх суб'єктів господарювання) щодо запобігання або зменшення глибини економічних криз, стабілізації господарської кон'юнктури і збільшення темпів економічного зростання [3, с. 22].

Період посткризового відновлення вкотре підтвердив вагомість інвестицій в економіці країни для забезпечення економічної міцності країни. Так, ті країни, яким вдалося підтримати інвестиційну привабливість і не допустити інвестиційного обвалу в період глобальної кризи, досягли значно кращих результатів посткризового відновлення (рис. 1). Чим меншими були втрати країн в інвестиційних обсягах, тим меншими були втрати в економічній динаміці загалом. Таким чином, макроекономічна стійкість країн до зовнішніх шоків значною мірою залежить від спроможності країн не допустити інвестиційного обвалу, втрати інвестиційної привабливості, скорочення інвестиційних ресурсів. Україні не вдалося запобігти інвестиційним втратам, а разом з тим – значимість країни для світової економіки після кризи помітно зменшилась [9, с. 22-23].

З початку 2000-х років економіка України характеризувалася стійкою позитивною динамікою, середньорічні темпи економічного зростання упродовж 2001-2007 рр. перевищували 7%, а відтак країна певний час належала до складу високо динамічних висхідних країн, і, хоча й помалу, проте ставала помітнішою в системі світової економіки. Криза ж 2008-2009 рр. відкинула українську економіку на кілька років назад, а кризові процеси 2013-2014 рр. дедалі більше погіршують позиції України у світовій економіці в середньостроковій перспективі. Слід визнати, що в посткризовий період 2010-2013 рр., коли світовій економіці вдалося відновити відносно стійке зростання, а висхідні економіки навіть прискорили

темпи економічного відновлення, українська економіка занурилась у довгострокову рецесію (бурхливі події 2014 р. лише акцентували кризовий стан, оскільки впродовж 2012-2013 рр. темпи зростання вітчизняної економіки фактично були нульовими). Відтак, нинішня динаміка української економіки все більше відстає від світових тенденцій і того прискорення, яке демонструють успішні висхідні економіки [9, с. 23].

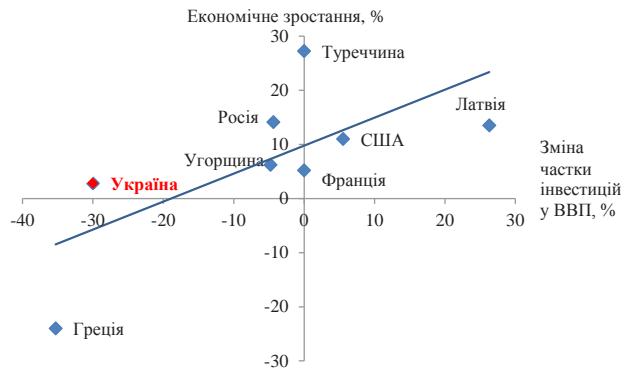

Рис. 1. Економічне зростання і зміна частки інвестицій у ВВП, агреговано для 2010-2014 рр.

Джерело: Розроблено за даними [6]

У табл. 1 наведено дані про питому вагу ВВП окремих країн у світовому, зокрема частка ВВП Сполучених Штатів Америки у 2014 році складає 23%, Росії – 2,5%, в той час як України лише 0,23% без ознак позитивної динамічності впродовж останніх років.

Криза 2008-2009 років в черговий раз підтвердила наявність недоліків у механізмі функціонування вітчизняної економіки, оскільки будь-яка криза окрім негативних наслідків стає також поштовхом для трансформаційних процесів, зокрема поштовхом для конкуренції, просування нововведень тощо. Проте впродовж останнього десятиріччя характерними ознаками вітчизняної економіки є енергозатратність і низька продуктивність, переважання екстенсивних методів ведення господарства, неконкурентоспроможність і слабкий рівень диверсифікації, залежність від монопольних джерел сировини і енергії зовнішніх ринків.

До сьогодні кризові процеси не спонукали українську владу до раціональної реалізації механізмів антикризового регулювання та, як наслідок, здійснення необхідних структурних зрушень національної економіки. Найсуттєвіші зміни повинні відбутися ще у 2010-2012 роках, адже саме тоді, спираючись на ретроспективний макроекономічний аналіз, потрібно було приймати відповідні управлінські рішення, натомість вищенаведені роки стали періодом чергового консервування економічної структури, посилення зарегульованості економічних процесів, розвиток корупційних процесів та схем, наслідком чого стало як і відновлення депре-

сивних ознак економіки, так і розчарування суспільства в правильності обраного напрямку розвитку. Саме тому, не було підготовлено напрацювання щодо механізмів антикризового регулювання, що втілюють в собі інструменти та методи недопущення і протидії нищівним кризовим процесам.

Світова фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. не була передбачена навіть провідними світовими аналітиками, а тому виявилася неочікуваною, а от криза 2013-2014 рр. характеризувалася послідовністю і передбачуваністю. Незважаючи на те, що впродовж 2010-2011 рр. реальний ВВП демонстрував позитивну динаміку, її не можна охарактеризувати як стійку чи однозначно висхідну, адже лише відбулася часткова компенсація падіння ВВП кризового 2009 року (рис. 2).

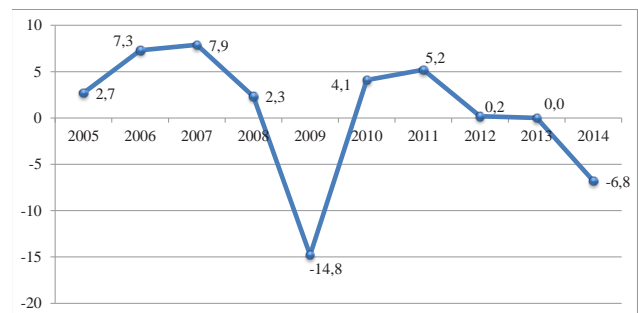

Рис. 2. Зростання реального ВВП, % до попереднього року

Джерело: Розраховано за даними [5]

Саме тому, що позитивна динаміка ВВП 2010-2011 рр. у здебільшого була зумовлена «ефектом низької бази», а не структурним оздоровленням економіки чи посиленням її конкурентоспроможності. Близьке до нуля зростання ВВП у 2012-2013 рр. означало, що в країні не створюється базис стійкого економічного відновлення і, як результат, відбувається консервація виробничого сектору, з однієї сторони, і добробуту населення, з іншої, що призводить до обмеження сукупного попиту та пригнічення підприємницького середовища.

За таких умов неодмінним наслідком посилення кризових процесів є обвал в інвестиціях. Так, якщо в докризовий період відбулося певне «накопичення» інвестицій, що заклало потенціал довгострокового зростання, то криза 2008-2009 рр. фактично зруйнувала інвестиційну спроможність України. Нераціональна ж інвестиційна політика 2010-2013 рр. по суті відвернула (вітчизняних і міжнародних) інвесторів від України, наслідком чого стало подальше вимивання інвестиційного потенціалу (частка інвестицій у структурі ВВП так і залишилась на рівні 18-19%, що вкрай мало для реалізації прискореного економічного відновлення).

У кризу 2013-2014 рр. Україна увійшла у вкрай послабленому стані без видимих перспектив інвес-

Таблиця 1

Місце України у світовій економіці

Рік	Світовий ВВП, млрд. дол. США	ВВП України, млрд. дол. США	ВВП США, млрд. дол. США	ВВП Росії, млрд. дол. США	Частка ВВП України у світовому, %	Частка ВВП Росії у світовому, %	Частка ВВП США у світовому, %
2000	30 971	31,8	10 284	260	0,10	0,84	33,21
2008	60 042	180	14 718	1 661	0,30	2,77	24,51
2011	70 202	163	15 518	1 905	0,23	2,71	22,10
2013	74 900	176	16 678	2 079	0,23	2,78	22,27
2014	75 593	177	17 419	1 860	0,23	2,46	23,04

Джерело: Розраховано за даними [6]

тиційного зміцнення. Тобто, найближчими роками найкраще, чого слід очікувати, – лише слабого відновлення інвестиційних процесів, що може й надалі стримувати економічне відновлення країни загалом, проте рейтинги і прогнози світових аналітиків залишаються невтішними для України. Стимування інвестиційного розширення фактично означає і неможливість економічного прискорення, оскільки позитивна довгострокова динаміка ВВП необхідною складовою має зміцнення інвестиційного потенціалу. Крім того, невпевненість у стійкості споживчого попиту та постійні девальваційні очікування стримують економічних агентів від ризиків інвестування у нові виробництва, а українська модель зростання докризового періоду, базована на експортній експансії товарів з низькою доданою вартістю, вже не буде дієвою ані в середньо-, ані в довгостроковій перспективі, зважаючи на зміну структури і чинників зростання глобальної економіки. Вірогідно, лише інвестиційне розширення надасть Україні шанс на економічне відновлення. Тому в сьогоdnішніх реаліях України, посилення інвестиційного сприяння є одним з найактуальніших завдань економічної політики держави [9, с. 26-28].

Кризи 2008-2009 рр. і 2013-2014 рр. мали подібний вплив і на інфляційну складову (рис. 3). В обох випадках серед основних чинників стрімкого зростання цін були: – стрімка та обвальна девальвація гривні, – адміністративне підвищення житлово-комунальних тарифів, а низький життєвий рівень населення (а з тим і низька купівельна спроможність) залишався вагомим обмежуючим чинником прискорення інфляції.

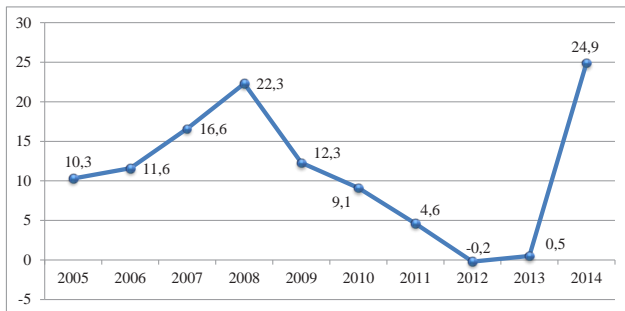

Рис. 3. Індекс споживчих цін, % зростання

Джерело: Розраховано за даними [5]

Єдиним стримуючим чинником для продовження зростання споживчих цін та цін виробників є вкрай низька купівельна спроможність населення, а також незадовільний фінансовий стан підприємств, які потерпають як від погіршення ситуації на національних ринках, так і практичної закритості для них зовнішніх ринків. Основні інвестиційні ресурси підприємства отримують з власних джерел, власних нагромаджень. Тому слабка економічна динаміка і високі фінансові та валютні ризики призводять

до погіршення фінансових результатів діяльності підприємств, а з тим – своєю чергою – подальшого зниження економічної загалом та інвестиційної зокрема активності [9, с. 28].

Варто зазначити, що Урядом розроблено Стратегію національної модернізації до 2020 року. Основні напрями Стратегії побудовано так, щоб дати відповідь на кожний виклик, що стоїть перед нами шляхом забезпечення сприятливих рамкових умов для підвищення адаптивності економіки до зовнішніх шоків; формування усіх умов для розвитку людини і сталого розвитку в цілому; технологічного прориву та структурної модернізації індустрії; повне зняття інфраструктурних обмежень; переходу до високоєфективного аграрного та аграрно-переробного виробництва і створення сучасної інноваційної системи; вирішення інтеграційних задач.

В цілому уряд розробив та направив до Верховної ради понад 160 законопроектів, що мають антикризовий характер. Вони були спрямовані на: фінансову стабілізацію (регулювання фінансового сектора, підтримка банківського сектора, валютне регулювання, покращення структури платіжного балансу); макроекономічне регулювання (вплив на реальний сектор економіки, захист та стимулювання національного виробника, підтримка внутрішнього попиту); соціальну політику (соціальний захист населення, стримування безробіття) тощо.

Проте, зауважимо, що практична реалізація заходів антикризової політики відбувалася вкрай непослідовно, також чимало з ухвалених заходів антикризової політики досі залишаються лише стратегічними намірами, реалізація яких має відбуватися шляхом прийняття подальших нормативних актів, значна кількість антикризових заходів потребує фінансування з державного бюджету.

Найбільш дієвими заходами на сьогодні може стати прискорена інтеграція вітчизняних виробництв у світові торговельні, виробничі, фінансові мережі, що дало поштовх для подолання відставання від світових економічних тенденцій.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Отже, на сьогодні економіка України перебуває в переддефолтному стані, оскільки численні проблеми, що накопичувалися урядовцями у попередні періоди, загострилися військовою агресією та соціально-політичною ситуацією. Особливої актуальності набула ефективність макроекономічного регулювання, у зв'язку з тим, що подолати наслідки кризи і відновити економічне зростання можна лише шляхом проведення комплексного прискореного реформування економіки.

Антикризові дії мають бути не лиш задекларовані в законодавчих актах, а й втілюватись в життя, водночас генеруючи необхідні структурні зрушення, які створюватимуть адаптаційне середовище та дозволять вже найближчим часом сформувати базу для економічного зростання на основі національних конкурентних переваг.

Список літератури:

1. Івашко О. А. Національна економічна модель подолання кризи виробництва в Україні / О. А. Івашко, М. В. Кучерук // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 1. – С. 59-61. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sre_2013_1_13.pdf
2. Кравченко О. В. Антикризові заходи: досвід, проблеми, реалії / О. В. Кравченко // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2009. – № 3. – С. 148-150.
3. Маковоз О. В. Антикризове регулювання як ефективний вплив держави на розвиток економіки / О. В. Маковоз, А. С. Глазкова, Є. О. Кириченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – Вип. 45. – С. 21-25. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vetp_2014_45_5.pdf
4. Олешко А. А. Антикризове регулювання національної економіки: теорія і практика: монографія / А. А. Олешко; Держ. податк. служба України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь: Вид-во НУДПСУ, 2012. – 349 с.

5. Офіційна Інтернет-сторінка Державної служби статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Офіційна Інтернет-сторінка Світового Банку: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/>
7. Перепьолкіна О. О. Сучасні проблеми макроекономічного регулювання в Україні та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / О. О. Перепьолкіна // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Берез. (Вип. 4). – С. 21-25. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/05.pdf>
8. Указ Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
9. Юрчишин В. Україна від кризи до кризи / В. Юрчишин, К. Маркевич // Україна-2014: соціально-економічна криза та пошук шляхів реформування. Експерти про стан і перспективи економіки. Громадяни про ситуацію у країні, про владу, її підтримку і відповідальність. – Центр Разумкова. – К., 2014. – 60 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/upload/2014_Ekonomika_101114_NNN.pdf

Рубаха М.В., Малко С.О.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ АНТИКРИЗИСНОГО МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье раскрыта необходимость, актуальность и экономическая сущность антикризисного регулирования экономики. Проанализированы современные проблемы и недостатки макроэкономического регулирования в Украине. В этом контексте исследована динамика основных макроэкономических показателей как индикаторов устойчивости национальной экономики. В частности, взаимозависимость экономического роста и изменения доли инвестиций в ВВП, проанализированы место Украины в мировой экономике, опираясь на объем ВВП, осуществлен сравнительный анализ кризиса 2008-2009 гг. и 2013-2014 гг., выявлено влияние кризисных процессов на инвестиционную привлекательность экономики, исследована динамика инфляционных процессов. Охарактеризована стратегия национальной модернизации Украины к 2020, а также выделены основные пути реализации антикризисных мер. **Ключевые слова:** антикризисное регулирование, кризис, экономический рост, инвестиции, валовой внутренний продукт, сальдо торгового баланса.

Rubakha M.V., Malko S.O.

Ivan Franko National University of Lviv

PROBLEM ASPECTS OF ANTI CRISIS MACROECONOMIC REGULATION IN UKRAINE

Summary

In this article are described necessity, relevance and economic entity of anticrisis economical regulation. There are analyzed current problems and drawbacks of macroeconomic regulation in Ukraine. There are investigated trend of changes in investment's part in GNP, there is analyzed current position of our economy in the world economy banking on GNI amount, is executed comparative analysis of 2008-2009 crisis and 2013-2014 crisis, influence of crisis processes is deduced on the investment attractiveness of economy, the dynamics of inflationary processes is investigational. There is described national modernization strategy of Ukraine to 2020 and singled out main ways to implement anticrisis measures. **Keywords:** anticrisis regulation, crisis, economic growth, investments, gross national product, trade balance.